

På lånad tid

– Fritidsbankens betydelse för barn och ungas fritid

Johan Högman, Stefan Wagnsson & Sebastian Bellander, Karlstads universitet

Inledning

Fritidsbanken är en verksamhet för gratis utlåning av idrotts- och fritidsutrustning, som funnits i tio år. Det är en social innovation som utvecklats för att fler ska få möjligheten till en aktiv fritid. Med tiden har Fritidsbanken vuxit till en nationell företeelse, representerad i ungefär en tredjedel av landets 290 kommuner. Men kan ett sådant slags bibliotek även bidra till att minska segregationen i Sverige? Om så är fallet, på vilket sätt?

Tillgång till utrustning är en grundläggande förutsättning för att barn och unga ska kunna delta i idrotts- och fritidsaktiviteter. Utrustning är, efter avgifter, den största kostnadsposten för personer som idrottar. År 2021 spenderade genomsnittssvensken 2 700 kr på idrottsutrustning (inklusive kläder).⁴⁰ Kostnader för olika idrotter och aktiviteter varierar stort, men gemensamt är att utrustning behövs – och den blir allt dyrare.

Enligt svenskarnas egna uppskattning har de generella kostnaderna för idrott ökat markant de senaste åren.⁴¹ En undersökning som Svenska Ishockeyförbundet låtit genomföra visar att kostnaderna för utrustning, jämte avgifter, är den utgift som ökat mest de senaste 15 åren. Det handlar om mer än en fördubbling, från 2 500 till 6 000 kronor per år och barn för utrustning.⁴² De allt högre kostnaderna kan ses som en följd av en tilltagande professionalisering och kommersialisering av barn- och ungdomsidrotten i Sverige.⁴³ Intresset och engagemanget för barn och ungas idrottande har ökat bland såväl föräldrar som hos marknadens aktörer. Detta tar sig exempelvis uttryck genom fler professionella ledare och tränare, samt högre krav på utrustning av god kvalitet. Kostnadsökningarna ligger i linje med en ökad ekonomisk standard i de befolkningsgrupper som haft bäst ekonomisk utveckling de senaste åren. Dessvärre är standardökningen inte jämnt fördelad över befolkningen. Andelen personer med låg ekonomisk standard ökade från 13,9 till 15,1

⁴⁰ Centrum för idrottsforskning (2022a). "Kostnader för individer och hushåll". Webbsida.

⁴¹ Ibid.

⁴² Hertting, K. (2020). *Vad kostar ishockeyn?*

⁴³ Wagnsson, S. m.fl. (2015). "Idrottsföräldrars syn på den kommersialiserade barn- och ungdomsidrotten". I Centrum för idrottsforskning, *Idrottens pris*.

procent mellan 2011 och 2019. Barn tillhör den grupp i samhället som har det sämst ställt ekonomiskt. Ungefär 20 procent av Sveriges barn och ungdomar (0–19 år) levde 2019 i hushåll med låg ekonomisk standard. Nästan hälften av alla barn till ensamstående kvinnor hade låg ekonomisk standard.⁴⁴ En undersökning genomförd av Riksidrottsförbundet 2010 visade att många föräldrar, trots att de spenderade betydande summor på sina barns idrottande, tyckte att det var värt pengarna. Dock upplevde föräldrar med lägst inkomst i större utsträckning att kostnaderna för idrott var mycket höga.⁴⁵

Flera olika undersökningar har visat på hur deltagande i både fritids- och föreningsaktiviteter är lägre i områden med socioekonomiska utmaningar.⁴⁶ Även träningsvanor skiljer sig åt. Barn och ungdomar från socioekonomiskt svaga områden är mindre fysiskt aktiva än andra barn och ungdomar.⁴⁷ Skillnaderna är särskilt tydliga bland flickorna. I exempelvis Malmö är endast 14 procent av flickorna med lägst socioekonomisk status medlem i en idrottsförening, vilket kan jämföras med 64 procent bland flickorna med högst socioekonomisk status. Skillnaderna kvarstår också efter kontroll för utländsk bakgrund. Kostnader spelar sannolikt en roll här. Exempelvis anger mellan en tredjedel och hälften av de unga i Malmö kostnader som ett hinder för fritidsaktiviteter.⁴⁸

I syfte att minska ojämlikheten och segregationen finns det följaktligen ett stort behov av insatser som möjliggör för fler barn och unga att delta i idrotts- och fritidslivet. En viktig fråga att besvara är om möjligheten att kostnadsfritt låna utrustning kan bidra till detta. Syftet med den här undersökningen har därför varit att undersöka den betydelse som Fritidsbanken, en verksamhet för gratis utlåning av utrustning, har för barn och ungas möjligheter att delta i idrotts- och fritidsaktiviteter. De frågeställningar som styrer arbetet är:

- Vilka barn och ungdomar använder Fritidsbanken?
- I vilka sammanhang och på vilka platser används utrustningen?
- Hur viktig är verksamheten för att idrotts- och fritidsaktiviteter ska bli av?
- Leder utlåning till möten mellan barn och ungdomar som bor i olika socioekonomiska områden?

---

⁴⁴ Statistikmyndigheten SCB (2019). "Hushållens ekonomiska standard 2019". Webbsida.

⁴⁵ Riksidrottsförbundet (2010). *Valuta för pengarna*.

⁴⁶ Eloffsson, S. m.fl. (2020). *Hur många deltar inte i det offentligt subventionerade fritids- och kulturutbudet?*; Göteborgs stad (2019). *Utredning om förbättrade möjligheter till en meningsfull fritid*.

⁴⁷ Owen, K. B. m.fl. (2022) "Fair play?" I *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, vol. 19, nr. 1, s. 27.

⁴⁸ Blomdahl, U. m.fl. (2021). *Ung livsstil Malmö 2021*. Rapport.

Bakgrund

Vad är Fritidsbanken?

En fritidsbank kan liknas vid ett bibliotek, fast för idrotts- och fritidsutrustning. De flesta fritidsbanker har tusentals artiklar i lager, alltifrån bollar, fotbollsskor, skidor och skridskor till friluftsutrustning, cyklar och flytvästar. Vem som helst kan besöka en fritidsbank för att titta på, prova ut och kostnadsfritt låna utrustning i 14 dagar.

Den första Fritidsbanken öppnades 2013 i Deje, tre mil norr om Karlstad. Initiativet togs av diakonen Carina Haak som, i samarbete med Forshaga-Munkfors församling, Forshaga kommun och en sammanslutning av ett antal studieförbund, bildade en ideell förening under namnet Fritidsbanken. År 2015 bildades en ny förening, Fritidsbanken Värmland, med syfte att sprida konceptet vidare, framför allt till andra kommuner i Värmland. Fyra år senare, 2019, bytte föreningen namn till Fritidsbanken Sverige, då uppdraget hade utökats till att omfatta hela landet. Redan från start var idén att ta hand om begagnad idrotts- och fritidsutrustning för att kunna låna ut den till nya användare. Utrustningen som fritidsbankerna får in samlas exempelvis in på återvinningscentraler, eller lämnas direkt till Fritidsbanken. På fritidsbankerna arbetar personer med att reparera och se till att utrustningen är i utlåningsbart skick. Enligt organisationen är det cirkulära tänkandet en viktig del av verksamheten, som syftar till att både värna om miljön och hålla nere kostnaderna.

De allra flesta fritidsbanker, runt 90 procent, finansieras och drivs av kommuner. Det är alltså kommunerna som ansvarar för personal, lokaler och övrig drift. Vilken kommunal förvaltning som har hand om verksamheten varierar från kommun till kommun. Vanligt förekommande är att den är placerad under någon av nämnderna med ansvar för idrott och fritid, miljö eller sociala och arbetsmarknadsfrågor. I vissa fall sköter en ideell förening eller föreningsallians verksamheten, med bidrag från kommunen. Alla huvudmän som använder namnet "Fritidsbanken" är anslutna till den nationella organisationen Fritidsbanken Sverige, med säte i Karlstad. Fritidsbanken Sveriges syfte är att hjälpa landets kommuner i processen att starta och driva fritidsbanker. Organisationen finansieras av bidrag från ett antal stiftelser, ideella organisationer och offentliga aktörer och har i dag sju anställda. Relationen mellan de lokala huvudmännen och Fritidsbanken Sverige kan liknas vid en franchise, dock med skillnaden att användning av varumärket inte är förenat med några kostnader. För att bli medlem i Fritidsbanken Sverige krävs däremot att de lokala huvudmännen uppfyller ett antal kriterier för exempelvis utformning av verksamheten.

I skrivande stund finns 124 aktiva fritidsbanker utspridda från Trelleborg i söder till Kiruna i norr. De kommande åren väntas ett tiotal nya öppna årligen. Det är framför allt de något mindre kommunerna som varit snabba med en etablering. Ungefär hälften av dagens fritidsbanker ligger i mindre tätorter med 2 000–15 000 invånare. Ytterligare en knapp tredjedel ligger i mellanstora tätorter med 15 000–50 000 invånare. Bara 14 ligger i städer med 50 000–200 000 invånare och endast tre finns i storstäderna (två i Göteborg och en i Malmö). Flera av landets större städer saknar följaktligen fritidsbanker.⁴⁹

Ungefär en tredjedel av alla fritidsbanker ligger i områden med socioekonomiska utmaningar. De flesta av dessa återfinns då i mindre eller mellanstora tätorter. Knappt hälften ligger i socioekonomiskt blandade områden. Resterande, det vill säga ungefär var femte fritidsbank, ligger i ett område med goda socioekonomiska förutsättningar. Den sammantagna bilden av fritidsbankernas lokalisering är således att de företrädesvis återfinns i mindre och mellanstora tätorter med en blandad socioekonomisk sammansättning. Ur ett segregationsperspektiv är det intressant att notera att endast tio stycken återfinns i ett område med socioekonomiska utmaningar i någon av de större städerna (mer än 50 000 invånare).

Segregation och idrotts- och fritidsdeltagande

Segregation handlar om att grupper av människor lever skilt från varandra. Dessa grupper kan skapas utifrån exempelvis kulturell tillhörighet, etnicitet, ålder eller socioekonomisk status.⁵⁰ Här har vi valt att utgå från socioekonomisk segregation, vilket innebär att människor är uppdelade baserat på tillgången till sociala och ekonomiska resurser. Närmare bestämt fokuserar vi här på Fritidsbankens verksamhet i relation till *socioekonomisk boendesegregation*.⁵¹

Socioekonomisk boendesegregation innebär att människor med liknande socioekonomiska förutsättningar bor i samma områden, åtskilda från människor med andra socioekonomiska förutsättningar. Det innebär att det i vissa geografiska områden samlas människor som har en lägre ekonomisk standard. Den här typen av segregation uppstår dels till följd av ojämlikhet i individuellt socialt, ekonomiskt och kulturellt kapital, dels av bostadssegmentering, det vill säga en koncentration av upplåtelseformer som gör att tillgången till bostäder i olika kostnadsnivåer inte

---

⁴⁹ Översikten här bygger på en analys av de 103 fritidsbanker som var aktiva under sommarperioden 2022.

⁵⁰ Socioekonomisk status baseras på en individs utbildningsnivå, inkomst och typ av arbete.

⁵¹ Wimark, T. (2018). *Boendesegregation i Sverige*.

är jämnt fördelade geografiskt.⁵² Socioekonomisk boendesegregation har alltså en tydlig rumslig dimension.

I Sverige är den socioekonomiska boendesegregationen tydligast i områden kring större städer. I städerna lever människor med såväl hög som låg socioekonomisk status, men alltså i hög utsträckning geografiskt åtskilt från varandra. År 2020 klassades sammanlagt 447 områden som platser med socioekonomiska utmaningar i Sverige, vilket utgör 13 procent av det totala antalet områden.⁵³ Dessa finns över hela landet, men är mer koncentrerade till de större städerna. Många barn och unga, 16 procent mellan 7 och 25 år, bor i ett område med socioekonomiska utmaningar.⁵⁴

Vad gäller barn och ungas idrott och fritid är framför allt två konsekvenser tänkbara till följd av ökad boendesegregation. Den första är av socioekonomisk karaktär. Vissa områden riskerar att få ett sämre utbud av idrotts- och fritidsaktiviteter, när befolkningen generellt har mindre socialt, ekonomiskt och kulturellt kapital. En befolkning med litet ekonomiskt kapital innebär dels ett svagare skatteunderlag som försvårar offentliga satsningar, dels en begränsad individuell förmåga att bekosta aktiviteter och verksamhet. Bristen på socialt och kulturellt kapital i ett område kan vidare leda till utmaningar att organisera ett levande civilsamhälle, med organisationer och föreningar som erbjuder fritidsverksamhet.

Ett sätt att jämna ut den här typen av skillnader, till följd av socioekonomisk boendesegregation, skulle kunna vara att genomföra olika områdesspecifika offentliga satsningar. Att se till att barn och unga i socioekonomiskt svaga områden har tillgång till idrotts- och fritidsutrustning skulle kunna vara ett sådant exempel, även om de flesta satsningar av den här typen i dag handlar om anläggningar eller ytor för idrott och fritid.⁵⁵

Den andra tänkbara konsekvensen av ökad socioekonomisk boendesegregation är mer kopplad till den rumsliga dimensionen av problematiken. Den handlar om att barn och unga från olika områden lever sina liv separerade från varandra, och med tiden därmed skapar få gemensamma erfarenheter och referensramar. Det kan leda till mindre kunskap om, och förståelse för, respektive grupps livsvillkor. I kombination med stor ojämlikhet kan detta få särskilt stor betydelse, eftersom livsvillkoren då också skiljer sig markant åt mellan grupperna och en känsla av orätt-

---

⁵² Wimark, T. (2018).

⁵³ S.k. Regionala statistikområden (RegSO). Läs mer på <https://www.scb.se/hitta-statistik/regional-statistik-och-kartor/regionala-indelningar/regso---regionala-statistikomraden/>.

⁵⁴ Statistikmyndigheten SCB (2022). Personlig kommunikation.

⁵⁵ Ekholm, D. (2018). *Ungas utanförskap i utsatta stadsdelar*. FoU-rapport 85:2018.

visa kan uppstå. I förlängningen finns risken för ökad misstänksamhet, bristande tillit liksom känsla av samhörighet, vilka alla är faktorer som urholkar sammanhållningen i ett samhälle.⁵⁶

Ett sätt att motverka detta är att arbeta för att barn och unga från olika socioekonomiska områden möts. Här lyfts ofta skolan fram som en betydelsefull institution i sammanhanget. Faktum är att fritiden är en särskilt viktig arena för möten mellan barn och unga från olika områden och med olika bakgrund. Engagemang i olika fritidsaktiviteter präglas av ett stort mått av självbestämmande, vilket innebär att barn och unga kan mötas utifrån ett gemensamt intresse.⁵⁷ På så vis finns goda förutsättningar till gemensamma upplevelser och relationsbyggande. Men en förutsättning för att fritidsaktiviteter ska kunna utgöra en sådan sammanförande arena är att alla barn och unga har möjlighet att delta – och för det krävs utrustning.

Fritidsbankens betydelse för barn och ungas deltagande

Vilken betydelse har då fritidsbankernas verksamhet i relation till segregationen i Sverige? Det är knappast rimligt att tro att utlåning av utrustning kan råda bot på själva segregationen, eller dess orsaker. Fritidsbankens verksamhet får i stället ses som kompensatorisk, då den potentiellt kan mildra segregationens effekter.⁵⁸ Vi vill lyfta två sätt på vilket det är tänkbart att utlåning av utrustning kan göra detta, varav vi ser det ena som mer eftersträvarsvårt på lång sikt.

Först och främst kan utlåningsverksamheten fungera kompensatoriskt genom att fler barn och unga får tillgång till idrotts- och fritidsutrustning, vilket innebär att de även får ökade möjligheter att bedriva idrotts- och fritidsaktiviteter. Detta främjar fysisk aktivitet, rekreation och en meningsfull fritid, och kan ha direkta effekter på välmående, trivsel och hälsa. På lite längre sikt kan deltagandet i organiserade aktiviteter även bidra till att barn och unga utvecklar olika psykosociala färdigheter, som på sikt ökar möjligheterna att aktivt delta i samhället.⁵⁹ Det skulle till exempel kunna handla om att lära sig att ta ansvar, arbeta mot uppsatta mål och samspela med andra människor.

Då dessa aktiviteter fortfarande kan ske inom ramen för en uppdelad fritidssektor, till exempel att barn och ungdomar med lägre socioekonomisk status mestadels deltar i

---

⁵⁶ Putnam, R. D. m.fl. (2004). *Better together*.

⁵⁷ Sabbe, S. m.fl. (2019) "Revisiting the notion of cohesion in community sport". I *Leisure Studies*, vol. 38, nr. 2, s. 274–287.

⁵⁸ Ekholm, D. (2018).

⁵⁹ Wagnsson, S. (2009). *Föreningsidrott som socialisationsmiljö*. Doktorsavhandling.

olika offentligt finansierade projekt, samtidigt som barn och ungdomar med bättre socioekonomiska förutsättningar deltar i föreningsidrott och kommersiella verksamheter, är det dock inte säkert att endast ökat deltagande är ett bra mått på minskad segregation.⁶⁰ Det finns fortfarande en risk för en *segregerad fritidssektor*.

Den amerikanske statsvetaren Robert Putnam har talat om civilsamhällets och idrottens förmåga att skapa två olika typer av socialt kapital som föder gemenskap. Den ena typen kallas "bindande kapital" (eng: bonding capital), och handlar om samhällets förmåga att stärka den befintliga gemenskapen bland människor med liknande social och kulturell bakgrund. Problemet med skapande av sådant bindande kapital är att det också tenderar att exkludera människor med annan social eller kulturell bakgrund, eller andra socioekonomiska förutsättningar, och på så vis förstärka segregation mellan grupper. Den andra typen av socialt kapital som kan genereras genom föreningslivets aktiviteter kallas "överbryggande kapital" (eng: bridging capital), och innebär en form av brobyggande mellan människor och grupper med olika bakgrund. Det kan exempelvis handla om jämlika möten mellan människor från olika kulturer eller samhällsklasser.⁶¹ Idrottsföreningar och andra föreningar framhålls ofta som utmärkta arenor för överbryggande socialt kapital. Samtidigt är föreningslivets potential att skapa sådant kapital också avhängigt sociala strukturer, exempelvis de som påverkar barn och ungas möjligheter till deltagande.⁶² Inte minst den så omfattande idrottsrörelsen kan betraktas som förhållandevis socioekonomiskt skiktad, vilket kan försvåra möten mellan barn och unga med olika socioekonomisk bakgrund.⁶³

Trots detta utgör föreningslivet alltså en viktig gemenskap, där barn och unga med olika socioekonomiska förutsättningar ingår. Här har utlåning av utrustning potentialen att göra det möjligt för barn och ungdomar, som annars inte hade haft råd, att delta i olika typer av fritidsaktiviteter. Vi ser att Fritidsbankens viktigaste funktion är att bidra till detta överbryggande kapital, och då genom att möjliggöra möten mellan barn och ungdomar från olika socioekonomiska grupper och områden. En önskvärd effekt av att låna ut idrotts- och fritidsutrustning är följaktligen att tillgängliggöra aktiviteter i organisationer, föreningar eller sammanlutningar där barn och ungdomar från olika socioekonomiska områden träffas på träningar, matcher, läger eller andra sammankomster. På så vis bidrar Fritids-

⁶⁰ Sabbe, S. m.fl. (2019).

⁶¹ Putnam, R. D. m.fl. (2004).

⁶² Walseth, K. (2008). "Bridging and bonding social capital in sport". I *Sport, Education and Society*, vol. 13, nr. 1, s. 1–17.

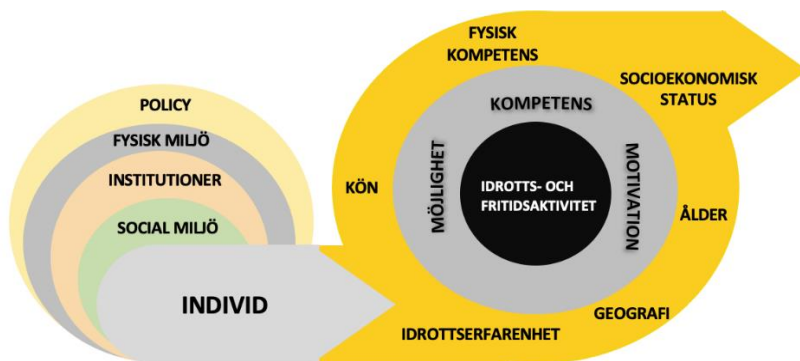
⁶³ Elofsson, S. m.fl. (2019). "Ojämligheten i föreningsidrotten". I Centrum för idrottsforskning, *Idrotten och (o)jämligheten*.

banken till en mer *sammanhållen fritidssektor*. Däremot är tillgång till utrustning bara en av flera pusselbitar som behövs för att barn och unga ska kunna delta i aktiviteter.

Ett beteende formas – COM-B-modellen

Vilken betydelse kan då utlåning av utrustning tänkas ha för att fritidsbaserade möten av det här slaget ska komma till stånd? Enligt den så kallade COM-B-modellen formas ett beteende av känslan av att ha kompetens (capability), möjlighet (opportunity) och motivation (dito) till beteendet (behaviour) i fråga. Dessa känslor uppstår i mötet mellan individen och omgivningen. I modellen visas ett antal individuella faktorer som vi ser som relevanta i sammanhanget: kön, ålder, geografi, idrottserfarenhet samt fysisk kompetensnivå. Alla dessa kan, i samspel med omgivningens krav, påverka möjligheterna att utöva idrotts- och fritidsaktiviteter.

För att utöva någon form av idrotts- eller fritidsaktivitet (beteende) behöver barn och unga alltså känna att de har kompetens, det vill säga, att de är tillräckligt duktiga för att delta. De behöver också känna att det finns möjlighet, alltså att de har råd, att det finns någonstans att vara, och så vidare. Till sist behöver de vara motiverade.

Figur 1. COM-B-modellen:⁶⁴ Modellen visar hur individens resurser samspelar med miljöfaktorer för att möjliggöra deltagande i idrott- och fritidsaktiviteter.

Fritidsbankens utlåning av utrustning utgör en starkt individuell resurs, som potentiellt bidrar till en starkare upplevd *möjlighet* till idrott. Att barn och unga inte har möjlighet eller lust att köpa utrustning blir då (i teorin) inget hinder utan

⁶⁴ Sport England (2020). *Sport for all?* Rapport.

idrotts- eller fritidsaktiviteten blir i stället tillgänglig, tack vare lånad utrustning. Enligt COM-B-modellen är alltså Fritidsbankens verksamhet en av flera pusselbitar för att barn och unga ska delta i idrotts- och fritidsaktiviteter. För barn och unga som bor i socioekonomiskt svagare områden är det sannolikt också en av de viktigare pusselbitarna.

Om undersökningen

Materialet för den här undersökningen består dels av enkätdata från barn och ungdomar (7–25 år) som har lånat utrustning på en fritidsbank, dels av fritidsbankernas egen utlåningsstatistik.

Enkätdata samlades in mellan 1 juni och 15 september 2022. Undersökningen är alltså avgränsad till Fritidsbankens verksamhet sommartid, vilket är viktigt att komma ihåg vid tolkning av resultaten. Enkäten delades ut av fritidsbankernas personal inne på Fritidsbanken, och kunde besvaras antingen i pappersform eller digitalt via en QR-kod. Sammantaget svarade 521 personer mellan 7 och 25 år på enkäten. Efter kontroll uteslöts 94 ofullständigt ifyllda enkäter, vilket gjorde att 427 återstod och därmed utgör det slutgiltiga enkät materialet för undersökningen. Svaren är insamlade på 52 olika fritidsbanker. Det finns olika anledningar till att vissa fritidsbanker inte har bidragit med enkätsvar. Vissa har haft stängt under perioden, andra har inte haft låntagare som har velat delta i undersökningen och ett mindre antal har valt att inte delta i undersökningen alls.

Vad gäller utlåningsstatistiken har vi använt information om låntagares ålder och kön. För att undersöka den socioekonomiska karaktären på de områden där låntagarna bor har vi även använt information om vilken gata låntagare bor på. Gatorna har kodats in i olika områdestyper med hjälp av statistikverktyget Segregationsbarometern,⁶⁵ som bygger på data från Statistikmyndigheten SCB.

Sammanlagt har 5 929 utlån till personer mellan 7 och 25 år registrerats av 99 olika fritidsbanker under perioden 1 juni och 15 september 2022. Alla dessa lån ingår i materialet som använts i den här studien.

För att försöka få en bild av hur representativa de barn och unga som besvarat vår enkät är, i förhållande till Fritidsbankens låntagare generellt, har vi jämfört enkät materialet med utlåningsstatistiken vad gäller låntagarnas kön, ålder och boende-

---

⁶⁵ Segregationsbarometern (2022). "Statistik om segregation i Sverige". Webbsida. Segregationsbarometern använder en indelning med fem olika områdestyper: 1 = Med stora socioekonomiska utmaningar. 2 = Med socioekonomiska utmaningar. 3 = Blandade områden. 4 = Med goda socioekonomiska förutsättningar. 5 = Med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

område under motsvarande tidsperiod (1 juni–16 september).⁶⁶ Av det totala antalet lån valde vi slumpvis ut 10 procent (593 lån), som jämfördes med enkät-materialet. Analysen visade att grupperna inte skiljer sig åt i någon nämnvärd utsträckning vad gäller ålder och kön.⁶⁷ Dock finns en signifikant skillnad avseende bostadsområde.⁶⁸ Något färre låntagare från vårt urval (30 jämfört med 41 procent) bor i utsatta områden, något fler (39 jämfört med 28 procent) bor i mer välbärgade områden (områdestyp 4 och 5).

Geografiskt har vi en liten överrepresentation av respondenter från fritidsbankerna i Bollnäs, Trollhättan, Sandviken och Strängnäs. Umeå, Boden, Filipstad och Kalmar är tvärtom underrepresenterade sett till hur stor deras utlåning är.

Sammantaget kan sägas att de resultat som presenteras i denna rapport i stort representerar Fritidsbankens låntagare mellan 7 och 25 år. Samtidigt bör vi vara något försiktiga när vi tolkar resultaten kopplade till låntagarnas boendeområden.

Resultat

Vilka barn och ungdomar använder Fritidsbanken?

Vilka barn och unga som använder Fritidsbanken är av intresse för att förstå verksamhetens betydelse i relation till segregationen inom fritidssektorn. För att ge en bild presenterar vi här demografisk information om låntagare i vår målgrupp: barn och ungdomar mellan 7 och 25 år.

Den genomsnittliga åldern för en låntagare är 15 år. Spridningen inom åldersgruppen är förhållandevis jämn: 35 procent är 7–12 år, 40 procent 13–18 år och 25 procent 19–25 år. En majoritet, knappt 60 procent, av låntagarna är pojkar. Störst andel låntagare (34 procent) bor i områden med goda socioekonomiska förutsättningar (se figur 2). Nästan lika stor andel (31 procent) bor i socioekonomiskt blandade områden. 20 procent bor i områden som har socioekonomiska utmaningar och ytterligare 9 procent bor i områden med stora utmaningar. Slutligen bor 11 procent i områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

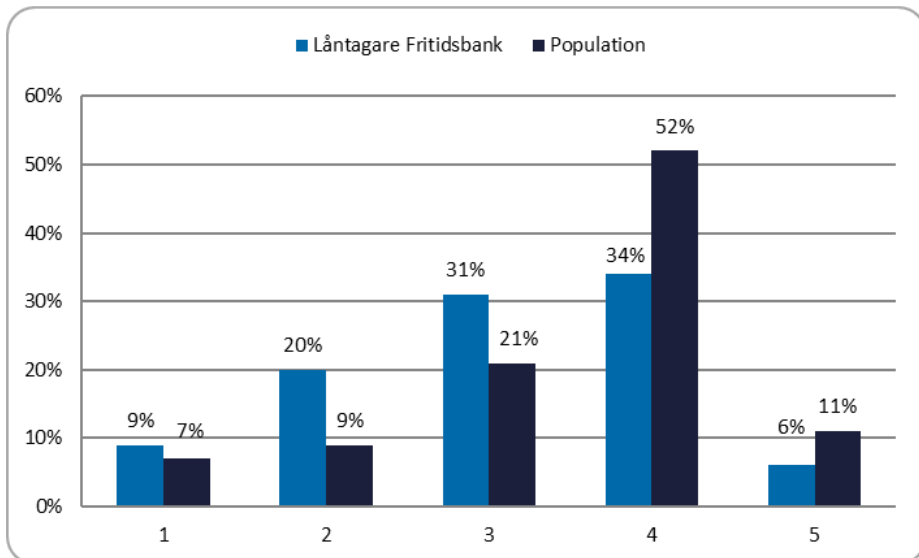
---

⁶⁶ Viktigt att notera här är att länestatistiken inte består av unika individer utan av genomförda lån, medan vår enkätdata består av unika individer. Skillnaderna mellan materialen kan alltså antingen tyda på faktiska demografiska skillnader, eller på skilda användarmönster i olika boendeområden.

⁶⁷ Oberoende t-test visade på icke-signifikanta skillnader ($t = 1.50$, n.s.) i medelålder mellan vårt urval ($M = 15.04$, $SD = 5.50$) och urvalet från hela populationen ($M = 14.44$, $SD = 4.48$); chi-två-test visade på icke-signifikanta skillnader ($\chi^2 = .79$, n.s.) i könsfördelningen mellan vårt urval (flickor/kvinnor = 44 %) och urvalet från hela populationen (flickor/kvinnor = 41 %).

⁶⁸ Chi-två-test visade på signifikanta skillnader i andelen boende i olika bostadsområden ($\chi^2 = 21.4$, $p < .01$).

Enligt nationella data (i figuren nämnd Population) bor drygt hälften i åldern 7–25 år i Sverige i ett område med goda socioekonomiska förutsättningar. En betydligt mindre andel bor i socioekonomiskt svaga områden. Det betyder alltså att barn och unga från socioekonomiskt svaga områden lånar mer per capita, även om de totalt sett gör färre antal lån (se figur 2). Sannolikt har fritidsbankernas lokalisering betydelse för vilka områden användarna kommer ifrån. Vi kommer undersöka detta längre fram i denna rapport.

Figur 2. Fördelning av låntagare på Fritidsbanken (n = 427) och fördelning av populationen (barn och ungdomar 7–25 år) utifrån de socioekonomiska områdestyper de bor i. 1 = Områden med stora socioekonomiska utmaningar, 2 = Områden med socioekonomiska utmaningar, 3 = Socioekonomiskt blandade områden, 4 = Områden med goda socioekonomiska förutsättningar, 5 = Områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

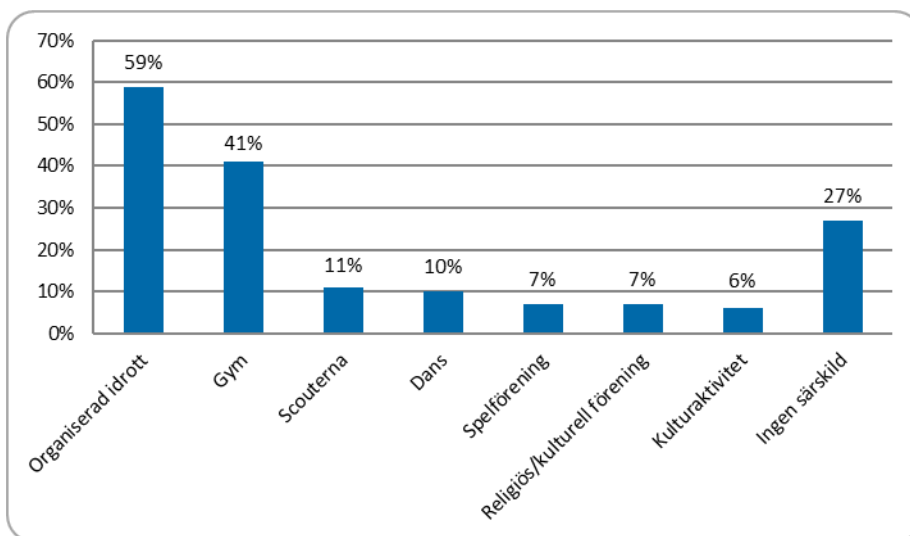
Vi använde även ett subjektivt mått för att undersöka låntagarnas ekonomiska status. Låntagarna fick svara på om de själva ansåg att deras familj hade gott om pengar. Drygt en fjärdedel (26 procent) höll inte med, och 7 procent höll inte alls med om påståendet. Knappt hälften (48 procent) höll med om att deras familj har gott om pengar. Ytterligare 19 procent höll helt med om påståendet. Ungefär en tredjedel av Fritidsbankens låntagare anser sig alltså ha en problematisk ekonomisk situation. Samtidigt är det också viktigt att betona att de allra flesta anser sig ha det ganska bra ställt.

Idrotts- och fritidsvanor

Vi har undersökt låntagarnas idrotts- och fritidsvanor. Bland annat frågade vi om de håller på med organiserad idrott på sin fritid. En liten majoritet, 59 procent, angav att de är engagerade i organiserad idrott. Följaktligen var 41 procent inte det. Detta resultat speglar förhållandet för barn och unga nationellt.⁶⁹ Fritidsbankens låntagare verkar således inte skilja sig från andra barn och unga i detta avseende.

Av de som inte idrottar skulle drygt hälften (54 procent) vilja idrotta i en förening, vilket tyder på att andra hinder för deltagande än den egna motivationen föreligger. Vi kommer senare återkomma till vilken betydelse Fritidsbanken har för dessa barn och unga.

Vi har också undersökt vad låntagarna gör i övrigt på sin fritid. Vanligast efter organiserad idrott var att träna på gym. Värt att notera här är att en stor andel, ungefär två av tre, av de som tränar på gym även håller på med organiserad idrott. Det handlar alltså om en väldigt aktiv grupp med flera fritidssysselsättningar. Vidare har en av tio angivit att de är med i en friluftsförening, och ungefär lika många att de håller på med dans. Något mindre populärt bland låntagarna är det att vara med i en spelförening eller i en religiös eller kulturell förening. En liten grupp håller på med kulturaktiviteter. Drygt en av fyra angav att de inte gör något särskilt på fritiden.

Figur 3. Låntagarnas idrotts- och fritidsvanor (n = 427). Flera svar är möjliga.

⁶⁹ Centrum för idrottsforskning (2022b). "Föreningsidrott". Webbsida.

Fysisk kompetens och fysisk aktivitet

För att ytterligare undersöka låntagarnas relation till idrott och fysisk aktivitet ställde vi två frågor om deras syn på sin egen fysiska kompetens, och en fråga om vanor kopplad till fysisk aktivitet.

De flesta, två tredjedelar, av gruppen som använder Fritidsbanken ser sig själva som mycket fysiskt kompetenta. En av fem ser sig som ganska fysiskt kompetent. Endast knappt en av sex låntagare anser sig ha låg fysisk kompetens.

Tabell 1. Låntagarnas upplevda grad av fysisk kompetens (n = 427)

Kompetens	Antal	Andel (%)
Låg	62	14
Medel	84	20
Hög	281	66

Vanor kring fysisk aktivitet följer liknande mönster. Här fick låntagarna besvara frågan hur ofta de rör sig så att de blir ”andfådda eller svettiga”. Störst andel (48 procent) kan ses som förhållandevis högaktiva, då dessa anger att de är fysiskt aktiva minst fyra gånger per vecka. En av fem (19,8 procent) kan ses som inaktiv eller lågaktiv, då de anger att de rör sig mer intensivt max en gång per vecka. Där- emellan finns ungefär en tredjedel av gruppen. De rör på sig 2–3 gånger per vecka, och kan ses som måttlig aktiva.

Tabell 2. Låntagarnas självskattade fysiska aktivitetsnivå (n = 427)

Fysisk aktivitet	Antal	Andel (%)
Aldrig	9	2
1 gång i månaden	22	5
1 gång i veckan	54	13
2–3 gånger i veckan	137	32
4–6 gånger i veckan	108	25
Varje dag	97	23

Det är svårt att jämföra nivåer av fysisk aktivitet mellan olika undersökningar. Utan att göra några detaljerade jämförelser kan vi säga att dessa siffror ligger i linje med andra studiers, där självskattning använts.⁷⁰ Det innebär att det inte finns någon anledning att betrakta Fritidsbankens användare sommartid som varken mer eller mindre fysiskt aktiva än andra barn.

⁷⁰ Jämför t.ex. med Statistikmyndigheten SCB:s undersökning Barn-ULF, där 70 % mellan 12 och 18 år angav att de var fysiskt aktiva minst en gång i veckan.

Den samlade bilden av Fritidsbankens användare är att det är en förhållandevis blandad grupp. Den består av både pojkar och flickor i olika åldrar, som bor i hushåll med varierande ekonomisk status i olika typer av socioekonomiska områden. Många håller på med idrott och känner sig duktiga på det, men en stor andel av låntagarna är också mer idrottsovana barn och ungdomar.

Vad lånas och vad används utrustningen till?

Barnen och ungdomarna som besvarat enkäten har själva fått ange vad de har lånat och hur utrustningen skulle användas. Viktigt att påminna sig om här är att resultaten avser sommarperioden (juni-september) och inte representerar ett helt års utlåning.

Det som Fritidsbanken mest lånar ut, knappt en tredjedel av alla lån, är utrustning till olika streetsporter, såsom cykling, inlines och skateboard. Nästan lika stor andel (27 procent) är utrustning till olika lagbollssporter (handboll, fotboll, basket, innebandy, volleyboll etcetera). Ungefär 14 procent av alla lån avser utrustning till friluftsliv. Här innefattas till exempel tält, sovsäckar, liggunderlag, fiskeutrustning och liknande. Olika typer av racketsporter samt utrustning till spel/sommaraktiviteter står för cirka 7 procent vardera av den totala utlåningen under sommarperioden.

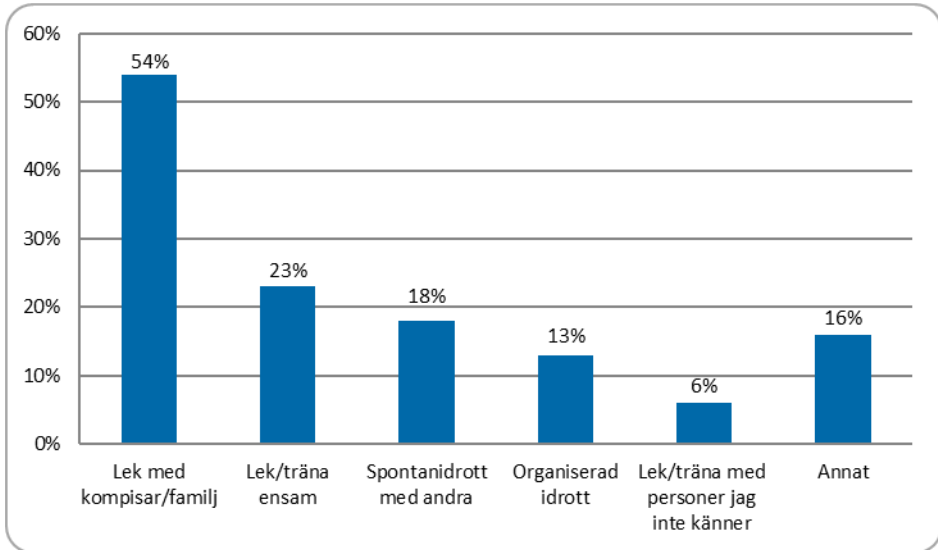
Tabell 3. Aktivitetskategorier för utlånad utrustning

Aktivitetsformer	Antal	Andel (%)
Vinteraktiviteter	4	1
Racketsporter	31	7
Lagbollssporter	114	27
Streetsporter	128	30
Friluftsliv	58	14
Spel/Sommaraktiviteter	18	4
Vattensporter	3	1
Träning	5	1
Övrigt	33	8
Totalt antal svar	394	92
Bortfall	33	8
Totalt	427	100

Det finns inga stora skillnader mellan pojkar och flickor i fråga om vad som lånas. En något större andel av pojkarna (35 procent) lånar utrustning till olika lagbollssporter, jämfört med flickorna (23 procent). Å andra sidan lånar en något större

andel av flickorna (38 procent) än pojkarna (27 procent) utrustning till street-sporter.

Det vanligaste användningsområdet för lånad utrustning är lek tillsammans med kompisar eller familj. Drygt hälften anger att de ska använda utrustningen till detta. Näst vanligast är att använda utrustningen till lek eller träning ensam, följt av spontanidrott tillsammans med andra. Endast en mindre grupp, 13 procent, anger att de ska använda utrustningen till organiserad idrott.

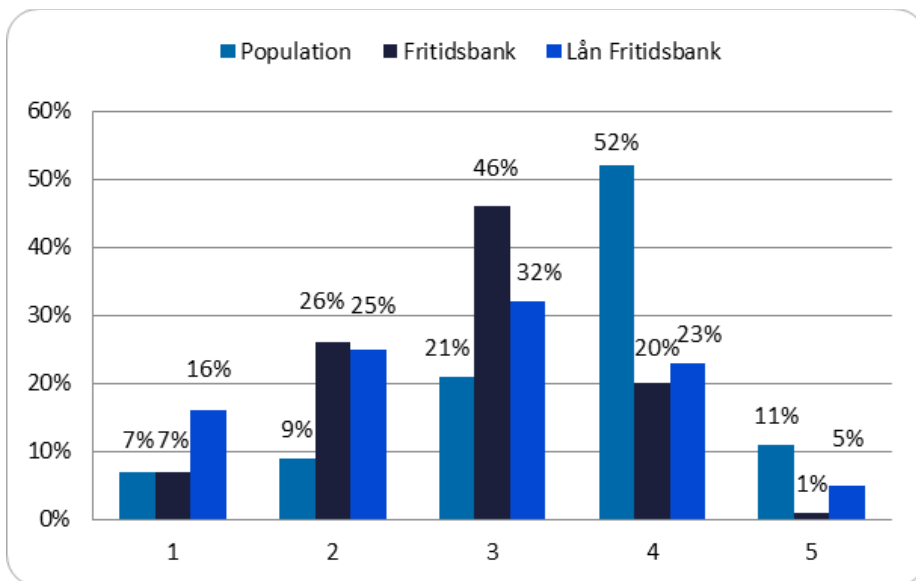
Figur 4. Användningsområden för den lånade utrustningen (n = 427). Flera svar är möjliga.

Om vi jämför gruppen som använder utrustningen till organiserad idrott med den som använder det till annat, och tittar på vilken typ av område de bor i, ser vi att en större andel av de som lånar till organiserad idrott bor i ett område med socioekonomiska utmaningar (43 procent), jämfört med de som inte lånar till organiserad idrott (27 procent).⁷¹ Det indikerar att Fritidsbanken kan ha en mer betydelsefull roll för gruppen barn och unga i socioekonomiskt svaga områden som vill delta i organiserad idrott.

⁷¹ Chi-två-test visade på signifikanta skillnader mellan användningsområde och typ av bostadsområde ($\chi^2 = 764$, $p < .02$).

Betydelsen av Fritidsbankens lokalisering

Det är sannolikt att den geografiska placeringen av Fritidsbanken inom ett samhälle har betydelse för vilka barn och ungdomar som kommer att besöka den. I figur 5 visas andelen barn och unga i den totala populationen (7–25 år), andelen fritidsbanker samt andelen lån uppdelade på de olika socioekonomiska områdestyperna. Den tydligaste tendensen är att Fritidsbankens verksamhet, i relation till populationen, attraherar en större andel låntagare i områden med socioekonomiska utmaningar än i socioekonomiskt starka områden. Vidare ser vi att låntagare som bor i områden med stora socioekonomiska utmaningar är särskilt frekventa besökare (16 procent), sett till hur stor andel av fritidsbankerna som ligger i deras egna områden (7 procent).

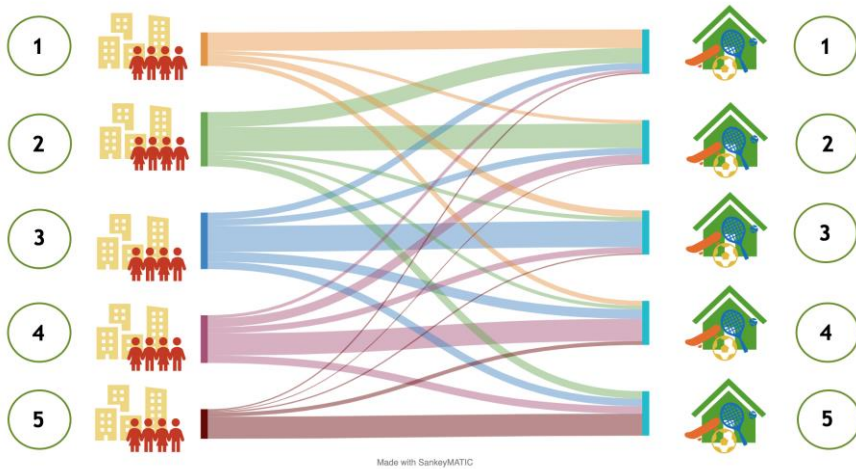

Figur 5. Fördelning av populationen (barn och ungdomar 7–25 år), Fritidsbanker (n = 103) och lån på Fritidsbanker (n = 5 929) utifrån de socioekonomiska områdestyper de bor i/finns i. 1 = Områden med stora socioekonomiska utmaningar, 2 = Områden med socioekonomiska utmaningar, 3 = Socioekonomiskt blandade områden, 4 = Områden med goda socioekonomiska förutsättningar, 5 = Områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

Med hjälp av ett flödesdiagram kan vi ytterligare undersöka relationen mellan Fritidsbankens lokalisering och varifrån deras låntagare kommer. I figur 6 visas hur

stor andel av låntagarna som kommer från olika socioekonomiska områden, uppdelat på vilket socioekonomiskt område Fritidsbanken ligger i.

Figur 6. Fördelning av andel låntagare (n = 427) på Fritidsbanken utifrån de socioekonomiska områdestyper de bor i och fördelning av Fritidsbanker (n = 103) utifrån de områdestyper de finns i, samt flödet mellan dessa. Figuren visar var låntagarna från olika områdestyper gör sina lån. 1 = Områden med stora socioekonomiska utmaningar, 2 = Områden med socioekonomiska utmaningar, 3 = Socioekonomiskt blandade områden, 4 = Områden med goda socioekonomiska förutsättningar och 5 = Områden med mycket goda socioekonomiska förutsättningar.

Flödet visar tydligt att låntagarna i huvudsak kommer från samma typ av socioekonomiska område som Fritidsbanken ligger i. Fritidsbanker som ligger i områden med socioekonomiska utmaningar får alltså störst andel av sina låntagare från just dessa områden, och vice versa. I de fall låntagare kommer från andra typer av områden är det främst från ur ett socioekonomiskt hänseende närliggande områden. Exempelvis får, förutom att låntagarna mestadels kommer från samma område, fritidsbanker som ligger i områdestyp 1 sina låntagare från områdestyp 2 och fritidsbanker i områdestyp 2 sina låntagare från områdestyp 1, 3 och 4.

En intressant frågeställning är var de unga låntagarna använder sin lånade utrustning. Vi har tidigare sett att utrustningen främst används till oorganiserade aktiviteter, såsom lek och spontanidrott tillsammans med familj eller vänner. Endast 23 procent använder utrustningen på egen hand. Var sker då aktiviteterna? Vanligast var att använda utrustningen i samma område som det lånas, vilket angavs av ungefär två av tre låntagare. Bara knappt en av fyra angav att utrustningen skulle

användas i ett annat område på orten. Att använda utrustningen på en annan ort var ovanligt, endast knappt en av tio planerade att göra det.

Det finns en svag tendens att en något större andel som bor i områden med socioekonomiska utmaningar tänker använda utrustningen i samma område som den lånas. Omvänt är det en lite större andel av låntagarna som bor i socioekonomiskt starka områden som planerar att ta med utrustningen till en annan ort. Det ska betonas att skillnaderna är små.

Sammantaget verkar fritidsbankernas lokalisering vara betydelsefull för vilka barn och ungdomar som använder dem, och var utrustningen används. De attraherar i huvudsak låntagare från samma typ av område de ligger i. Om en fritidsbank förläggs i ett område med socioekonomiska utmaningar kommer den sannolikt också få flest besökare från ett sådant. Utrustningen som lånas används också i huvudsak i samma område. Sett till hur många 7–25-åringar som bor i olika områdestyper ligger en större andel fritidsbanker där det finns socioekonomiska utmaningar, eller i socioekonomiskt blandade områden. Det är sannolikt en av anledningarna till att en större andel av lånen genomförs av barn och unga som bor på sådana platser.

Fritidsbankens betydelse för barn och ungas fritid

Hittills har vi undersökt vilka barn och unga som nyttjar Fritidsbanken och hur de använder den utrustning de lånar. En annan intressant fråga är hur viktig dessa låntagare själva tycker att Fritidsbanken är för att deras idrotts- och fritidsaktiviteter ska bli av. Med andra ord, vad hade de gjort om inte Fritidsbanken funnits?

I stort sett alla låntagare (92 procent) ser Fritidsbanken som viktig för att kunna utöva idrotts- och fritidsaktiviteter. Följaktligen anger knappt en av tio att Fritidsbanken inte alls är viktig för dem. Vidare finns ett svagt samband mellan vilket område låntagarna bor i och hur viktig Fritidsbanken är för dem.⁷² Ju större socioekonomiska utmaningar som finns i området, desto högre betydelse tillskrivs Fritidsbanken.

Här skulle man kunna tänka sig att detta hänger ihop med vilka alternativ som finns, om det inte hade varit möjligt att låna utrustning via Fritidsbanken. Barn och unga som bor i socioekonomiskt svaga hushåll skulle troligtvis ha svårare att i stället köpa motsvarande utrustning. Vår data ger dock inte stöd för någon sådan slutsats,

---

⁷² Rho = -.16, p < 0.01.

utan visar snarare på det motsatta. En något större andel låntagare som bor i socioekonomiskt svaga områden, liksom en större andel av de som anser att deras familj har ont om pengar, anger att de i stället skulle köpt utrustningen om de inte kunde ha lånat den.

Sett över alla grupper anger knappt hälften att de skulle ha struntat i aktiviteten om de inte kunnat låna på Fritidsbanken. Viktigt att lyfta fram är således att Fritidsbanken verka generera många aktiviteter som annars inte hade blivit av.

Om vi utgår från att varje lån används i snitt för en aktivitet, kan sägas att 2 401 aktiviteter genomfördes i områden med socioekonomiska utmaningar mellan juni och september 2022 – tack vare lån på Fritidsbanken.⁷³ Utan tillgång till Fritidsbanken hade enligt låntagarna själv, endast drygt hälften, 1 369 stycken, av dessa aktiviteter blivit av. Fritidsbanken har med andra ord en betydelsefull roll för barn och ungas idrotts- och fritidsaktiviteter i dessa områden.

Fritidsbanken verkar också erbjuda en viktig verksamhet för de barn och ungdomar som inte deltar i organiserad idrott, men skulle vilja göra det. Lite mer än 3 av 4 (77 procent) av dessa anger att Fritidsbanken är viktig eller mycket viktig för dem. Bland de som svarat att de inte är intresserade av att delta i organiserad idrott var det en mindre andel, 55 procent, som ansåg att Fritidsbanken var viktig eller mycket viktig för dem.

Diskussion

Det här kapitlet tog avstamp i huruvida gratis utlåning av utrustning, till exempel fotbollsskor, skidor och cyklar, kan leda till ett mer jämlikt deltagande i idrotts- och fritidsaktiviteter bland barn och unga. Vidare fördes ett resonemang kring hur en sådan verksamhet potentiellt kan minska effekterna av den socioekonomiska boendesegregationen i Sverige. Med hjälp av en modell för beteendeförändring, COM-B-modellen, gav vi inledningsvis Fritidsbankens verksamhet rollen som individuell resurs, vilken stärker barns och ungas upplevda *möjlighet* att kunna utöva idrotts- och fritidsaktiviteter. Viktigt att komma ihåg är att möjlighet endast är en av tre komponenter som enligt modellen påverkar ett beteende. De övriga två, *motivation* och *känsla av kompetens*, är lika fundamentala för deltagande. Styrkan i en holistisk modell som COM-B är att den synliggör den helhet som ligger till grund för ett beteende. Individerna i sig är ett komplext system som består av en rad faktorer (kön, socioekonomisk status, fysisk kompetens och så vidare). Genom sina

⁷³ Detta inkluderar bara ordinarie lån, och alltså inte korttidslån på Fritidsbankens "pop-up-aktiviteter" som genomförs i olika bostadsområden.

handlingar interagerar individen konstant med den omgivande miljön. Miljön, i sin tur, möjliggör och begränsar beteendet genom sociala, kulturella, fysiska och institutionella faktorer. Fritidsbankens verksamhet är alltså att betrakta som en av många miljömässiga faktorer som formar barn och ungas idrotts- och fritidsvanor.

Gratis utrustning möjliggör en aktiv fritid för fler

I dagsläget finns Fritidsbanken på drygt ett hundratal platser i Sverige. Många barn och unga har långt till en fritidsbank och saknar därmed en rimlig möjlighet att nyttja denna resurs. Verksamheten kan alltså inte betraktas som stödjande i lika stor utsträckning för alla barn och unga i Sverige. Under mätperioden för den här undersökningen genomfördes ungefär 2 000 lån per månad av personer mellan 7 och 25 år. Det kan jämföras med de nästan 400 000 gruppaktiviteter idrottsrörelsen genomför under en månad.⁷⁴ Gratis utlåning av utrustning erbjuds visserligen i mindre skala även av andra aktörer, exempelvis av föreningar och kommuner, men verksamheten får alltjämt ses som förhållandevis marginell. För att gratis utlåning av utrustning ska kunna utgöra en stärkt individuell resurs för det stora flertalet barn och unga runt om i landet behövs en uppskalning av den här typen av verksamhet.

Den här undersökningen har visat att Fritidsbanken i dag når ut till en blandad grupp av barn och unga. Såväl pojkar som flickor, yngre barn och unga vuxna lånar utrustning. Många av dem håller på med organiserad idrott och ser sig som duktiga på det de gör, men en betydande andel är mer ovana. Känslan av kompetens är en central faktor för att påverka ett beteende, enligt COM-B-modellen. Att använda Fritidsbanken verkar inte vara avhängigt varken idrottslig kompetens eller erfarenhet, vilket kan tyda på att de som väljer att låna utrustning uppfattar verksamheten som mer lek- och rekreationsinriktad. Om så är fallet finns möjligheter att skapa goda förutsättningar för en aktiv fritid även för barn och unga som inte är intresserade av just idrott.⁷⁵

Viktigt att nå olika socioekonomiska grupper

Fritidsbanken når även barn och unga med olika socioekonomiska förutsättningar, visar vår undersökning av verksamheten sommartid. Att låntagarna inte begränsas till en viss socioekonomisk grupp är viktigt, för att inte en verksamhet med utlåning av begagnad utrustning själv ska bidra till skapandet av en segregerad fritidssektor. En homogen grupp användare kan visserligen bidra till att bindande socialt kapital

---

⁷⁴ Riksidrottsförbundet (2022). ”Utbetalt LOK-stöd 2021”. Webb sida.

⁷⁵ Högman, J. (2021). *Barn i rörelse*. Doktorsavhandling.

produceras i aktiviteter där utrustningen används, men man går då miste om potentialen att bidra till skapandet av överbryggande kapital, som bildas när grupper med olika förutsättningar möts.

Vilka socioekonomiska grupper som nyttjar den här typen av utlåningsverksamhet är alltså viktigt att följa, för att förstå dess effekter. Faktum är att inte heller den cirkulära ekonomin är fränkopplad samhällets sociala strukturer.⁷⁶ Vi lever i ett ojämlikt samhälle, där barn och ungas fritid och idrott dessutom har professionaliserats och kommersialiserats. Risken finns att en mer välbärgad medel- och överklass fortsätter att konsumera nyproducerad idrotts- och fritidsutrustning, som de grupper med sämre ekonomiska förutsättningar senare får ta över. Det blir en form av gåvosamhälle, där inlämning och återanvändning av begagnad utrustning fungerar lindrande mot det dåliga samvete de mer välbärgade känner inför sin konsumtion. Detta sker samtidigt som skillnaderna i materiella förutsättningar för barn och unga fortsätter att växa. En heterogen grupp av användare motverkar denna typ av segregation.

Vi har här visat att lokaliseringen av Fritidsbanken har betydelse för vilka som kommer att besöka den. I dag kommer en övervägande del av fritidsbankernas yngre besökare från bostadsområden där de socioekonomiska förutsättningarna är desamma. I den mån låntagare kommer från andra områden handlar det i de flesta fall om platser med liknande socioekonomisk karaktär. För att verksamheter med gratis utlåning av idrotts- och fritidsutrustning även i fortsättningen ska nå en socioekonomiskt heterogen grupp, behöver de alltså förläggas i områden av olika socioekonomisk karaktär.

Utlåning leder sällan till möten över socioekonomiska gränser

Inledningsvis talade vi om att Fritidsbanken, genom att bidra till en mer sammanhållen fritidssektor, kan ha en kompensatorisk roll i relation till segregationen. Detta genom att möjliggöra möten mellan barn och unga som annars i allt högre utsträckning tenderar att bo i olika områden, gå i olika skolor etcetera. Den här studien har inte genererat evidens som styrker att Fritidsbanken har den rollen. Vi kan konstatera att de flesta som lånar utrustning sommartid använder den i samma område som den lånas, och att aktiviteten oftast handlar om att leka med kompisar eller familj. Alltså sker sällan någon vidare förflyttning, till exempel till en annan stadsdel, för att möta andra barn eller unga för att idrotta, spela eller leka tillsammans. Sannolikt produceras alltså bindande kapital i dessa aktiviteter. Däremot

---

⁷⁶ Corvellec, H. m.fl. (2022). "Critiques of the circular economy". I *Journal of Industrial Ecology*, vol. 26, nr. 2, s. 421–432.

skapas förmodligen inte överbryggande kapital, som är så eftersträvansvärt för att bryta segregationen.

En mindre grupp (13 procent) använder utrustningen för att kunna delta i organiserad idrott. För den här gruppen är det tänkbart att Fritidsbanken utgör en nödvändig individuell resurs, som gör det möjligt att kunna delta i träningar och matcher. Genom detta deltagande öppnas dörrarna för möten mellan barn och unga med olika bakgrund och från olika områden. Det är något som idrottsrörelsen möjliggör via matcher, cuper och andra arrangemang. Dessa sammanhang har potentialen att skapa överbryggande socialt kapital.⁷⁷ Samtidigt ska påpekas att lånad utrustning sannolikt inte är en hållbar lösning för barn och unga som vill delta i organiserad verksamhet regelbundet, eftersom det vanligtvis kräver utrustning som kan användas under längre tid. Den här undersökningen ger alltså inga belägg för att tidsbegränsad utlåning av idrotts- och fritidsutrustning leder till en mer sammanhållen fritidssektor, i den mening att den främjar möten mellan barn och ungdomar från olika delar av ett samhälle. Detta är heller inte oväntat, med tanke på att även fritidssektorn struktureras av mer övergripande policyfaktorer, såsom ekonomi och samhällsbyggnad.

Fler mötesplatser behövs

Vi ser att vägen mot en sammanhållen fritidssektor består av både insatser för att tillgängliggöra fritidsaktiviteter, exempelvis utlåning av utrustning, och insatser kopplade till själva aktiviteterna där möten mellan barn och unga sker. Föreningsliv och idrottsrörelse behöver kontinuerligt arbeta med att skapa mötesplatser som attraherar barn och unga från olika områden, och med olika bakgrund.

Tydligt är att Fritidsbanken, enligt de unga låntagarna själva, erbjuder en mycket viktig verksamhet för dem. Hälften av alla aktiviteter som utlåningen skapar hade enligt låntagarna annars inte genomförts. Verksamheten verkar vara särskilt viktig för de som bor i områden med socioekonomiska utmaningar, vilket sannolikt har att göra med att alternativen där är färre. I den här bemärkelsen mildrar Fritidsbanken effekterna av ekonomisk ojämlikhet, och bidrar till att fler idrotts- och fritidsaktiviteter genomförs i områden med socioekonomiska utmaningar.

Det finns viktiga aspekter av Fritidsbankens utlåning som inte har belysts i den här undersökningen. Uppsökande verksamhet, framför allt under sommarlovet, gör sannolikt att fler barn och unga upptäcker möjligheter som verksamheten skapar. Allt fler skolor lånar hela klassuppsättningar av utrustning till utflykter, idrotts-

---

⁷⁷ Walseth, K. (2008).

/friluftsdagar och liknande, vilket minskar risken för exkludering av elever av privatekonomiska skäl. Detta underlättar också för skolor och ger uppmuntran till att arrangera till exempel utflykter eller idrotts-/friluftsdagar. Vintertid skiftar verksamheten också karaktär. En stor del av utlåningen består då av alpin-utrustning, och till viss del skridskor. Troligt är att användargruppen då har en annan socioekonomisk sammansättning – något som vidare studier bör undersöka närmare.

Slutsats

Vilken betydelse kan möjligheten till gratis utlåning av idrotts- och fritidsutrustning ha i relation till segregationsproblematiken i Sverige? Den frågan har vi försökt belysa i det här kapitlet. Studieobjektet har varit fritidsbankernas verksamhet sommartid. Vi har visat att verksamheten totalt sett når barn och ungdomar från platser med olika socioekonomisk karaktär, vilket är ett viktigt första steg för en mer sammanhållen fritidssektor. Eftersom utlåningsverksamheten framför allt får sina användare från samma typ av område som de förläggs i, bör fritidsbankerna även i fortsättningen spridas ut i olika typer av områden.

Fritidsbankens verksamhet tycks inte leda till att barn och unga från olika socioekonomiska miljöer möts i någon högre utsträckning. Därmed skapas inte det överbryggande sociala kapital, som har en mildrande effekt på den socioekonomiska boendesegregationen. Däremot, och det är viktigt, förefaller verksamheten ha en betydelsefull roll för barn och unga som bor i områden med socioekonomiska utmaningar. Deras möjligheter till en aktiv och rolig fritid ökar, vilket är positivt med tanke på de potentiella fostranseffekter som även egenorganiserade aktiviteter kan generera. Det kan exempelvis handla om ökad fysisk aktivitet, social samvaro och psykosocial utveckling.⁷⁸ Det kan också skapas viktigt bindande socialt kapital.

COM-B-modellen synliggör hur utlåning av utrustning utgör en av många samverkande faktorer som formar deltagande i idrotts- och fritidsaktiviteter. En generell utökad tillgång till gratis utrustning, i kombination med exempelvis satsningar på närmiljöer som uppmuntrar till spontanidrott eller särskilda organiserade aktiviteter, bör vara en god väg framåt för att förbättra förutsättningarna för fler barn och unga med olika socioekonomiska bakgrunder att engagera sig i gemensamma idrotts- och fritidsaktiviteter.

---

⁷⁸ Wiium, N. m.fl. (2019). "Participation in organized sports and self-organized physical activity" I *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 16, nr. 4, s. 585.

Referenser

Blomdahl, U., Elofsson, S. & Bergmark, K. (2021). *Ung livsstil Malmö 2021*. Rapport. Malmö: Malmö stad.

Centrum för idrottsforskning (2022a). "Kostnader för individer och hushåll". Webbsida. <https://idrottsstatistik.se/ekonomi-och-etik/kostnader-for-idrott/>. (Hämtad 1 december 2022.)

Centrum för idrottsforskning (2022b). "Föreningsidrott". Webbsida. <https://idrottsstatistik.se/foreningsidrott/medlemmar/>. (Hämtad 28 november 2022.)

Corvellec, H., Stowell, A. F. & Johansson, N. (2022). "Critiques of the circular economy". I *Journal of Industrial Ecology*, vol. 26, nr. 2, s. 421–432.

Ekholm, D. (2018). *Ungas utanförskap i utsatta stadsdelar: En kunskapsöversikt om social exkludering i relation till ekonomiska villkor, utbildning, politiskt deltagande och rumslig segregation*. FoU-rapport 85:2018. Linköping: FoU Centrum för vård, omsorg och socialt arbete.

Elofsson, S., Blomdahl, U., Bergmark, K., Lengheden, L. & Åkesson, M. (2019). "Ojämligheten i föreningsidrotten". I Centrum för idrottsforskning, *Idrotten och (o)jämligheten: I medlemmarnas eller samhällets intresse?* Rapport 2019:2. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Elofsson, S., Åkesson, M. & Blomdahl, U. (2020). *Hur många deltar inte i det offentligt subventionerade fritids- och kulturutbudet?* Stockholm: Stockholms stads idrottsförvaltning.

Göteborgs stad (2019). *Utredning om förbättrade möjligheter till en meningsfull fritid*. Göteborg: Göteborgs stads idrotts- och föreningsförvaltning.

Hertting, K. (2020). *Vad kostar ishockeyn? Kartläggning av föräldrars kostnader för föreningsishockey och aktiviteter utanför ordinarie föreningsverksamhet*. Svenska ishockeyförbundet.

Högman, J. (2021) *Barn i rörelse: Om förutsättningar för utveckling i alternativa (?) idrottsaktiviteter*. Doktorsavhandling. Karlstad: Karlstads universitet.

Owen, K. B., Nau, T., Reece, L. J., Bellew, W., Rose, C., Bauman, A., Halim, N. K. & Smith, B. J. (2022). "Fair play? Participation equity in organised sport and physical activity among children and adolescents in high income countries: A systematic review and meta-analysis". I *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, vol. 19, nr. 1, s. 27.

Putnam, R. D., Feldstein, L. & Cohen, D. J. (2004). *Better together: Restoring the American community*. New York, NY: Simon and Schuster.

Riksidrottsförbundet (2010). *Valuta för pengarna: Om föräldrars kostnader för barnens deltagande i tävlingsidrott*. FoU-rapport 2009:4. Stockholm: RF.

Riksidrottsförbundet (2022). "Utbetalt LOK-stöd 2021". Webbsida. <https://www.rf.se/bidrag-och-stod/bidrag/historik-och-statistik-stod>. (Hämtad 15 november 2022.)

Sabbe, S., Bradt, L., Roets, G. & Roose, R. (2019). "Revisiting the notion of cohesion in community sport: A qualitative study on the lived experiences of participants". I *Leisure Studies*, vol. 38, nr. 2, s. 274–287.

Segregationsbarometern (2022). "Statistik om segregation i Sverige". Webbsida. <https://segregationsbarometern.boverket.se/>. (Hämtad 9 januari 2023.)

Sport England (2020). *Sport for all? Why ethnicity and culture matters in sport and physical activity*. Rapport. Sport England.

Statistikmyndigheten SCB (2019). Statistikdatabasen [Dataset]. <https://www.statistikdatabasen.scb.se/sq/135698>.

Statistikmyndigheten SCB (2019). "Hushållens ekonomiska standard 2019". Webbsida. https://www.scb.se/contentassets/7be780474802427da38f5454210b82c5/he0110_2019a01_br_he50br2101.pdf. (Hämtad 16 november 2022.)

Statistikmyndigheten SCB (2022). Personlig kommunikation.

Wagnsson, S. (2009). *Föreningsidrott som socialisationsmiljö: En studie av idrottens betydelse för barns och ungdomars psykosociala utveckling*. Doktorsavhandling. Karlstad: Karlstads universitet.

Wagnsson, S. & Augustsson, C. (2015). "Idrottsföräldrars syn på den kommersialiserade barn- och ungdomsidrotten". I Centrum för idrottsforskning, *Idrottens pris: Om idrottens kostnader och medlemskapets betydelse*. Rapport 2015:2. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Walseth, K. (2008). "Bridging and bonding social capital in sport: Experiences of young women with an immigrant background". I *Sport, Education and Society*, vol. 13, nr. 1, s. 1–17.

Wiium, N. & Säfvenbom, R. (2019). "Participation in organized sports and self-organized physical activity: Associations with developmental factors". I *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 16, nr. 4, s. 585.

Wimark, T. (2018). *Boendesegregation i Sverige: En översikt av det aktuella forskningsläget*. Stockholm: Bostad 2030.